

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 APRIL
1943

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

18^e JAARGANG
N° 4

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

Zeer waarschijnlijk zal, nadat de daartoe vereischte toestemming is verkregen, in den namiddag van Zaterdag 8 Mei a.s. een excursie naar den Dom worden gehouden. Nadere mededeelingen daaromtrent zullen in het eerstvolgend nummer van het Maandblad worden gedaan.

HOE DE HOND VAN HET HOF VAN HOLLAND BEVRIJD WERD.

B.24039

Een Utrechtsche honden-historie.

Tijdens een bezoek van koning Lodewijk Napoleon aan het stedeke Tiel had een jonge hond de onbeschaamdheid onaangediend in de koninklijke calèche te springen, waarin, behalve Z.M., eenige hofdignitarissen gezeten waren. De adjudanten, aanstonds slagvaardig dit hondsche optreden op gelijke wijze te reciprocereen, waren reeds begonnen den Tielschen canem à l' te familiarem van de wenschelijkheid van een snellen exodus te overtuigen, toen de wijze koning, maximale menschelijke genade voor minimaal hondenrecht latende gelden, den hovelingen het teeken gaf den ongelijkwaardigen strijd te staken. Verklarende, dat hij den hond, die zich zóó vol vertrouwen onder zijn hooge hoede had gesteld, wilde behouden, beval hij den aldus bij koninklijk besluit tot Hof-hond gebombardeerden viervoeter in de bestendige zorg der onbestendige hovelingschap aan en verleende den ex-boulevardier van het Geldersche stedeke Tiel het recht voortaan den voor Z.M. niet al te moeilijk uitspreekbaren naam *Tiel* te voeren. *Tiel*, met den titel „chien bien chéri du roi”, bleef gedurende zijn verder hondenleven den koning van Holland trouw. Aan 's konings onhuiselijken huiselijken haard had *Tiel* gewoonlijk Z.M.'s lammen voet tot oorkussen, aldus met zijn dierlijke warmte de heftige smarten van 's konings onderdanen lenigend¹⁾. Buitenshuis vergezelde *Tiel* zijn beschermheer op alle tochten, zóó en wáár zulks de prille Hol-

landsche hof-étiquette maar veroorloofde. *Tiel* was de éénige van het Civile Huis des Konings, waaraan Louis Napoleon zijn publieke geheimen onvoorwaardelijk kon toevertrouwen.

Deze informatorische inleiding is noodig voor een juist begrip omtrent de *histoire chien-oise*, welke zich te Utrecht ten jare 1808 heeft afgespeeld in het toen kortelings ontlusterde koninklijk paleis hoek Drift-Wittevrouwenstraat.

* * *

Den 20en April 1808 had koning Lodewijk het voormalige Amsterdamsche stadhuis op den Dam als koninklijk paleis betrokken. Utrecht had als koninklijke residentie zijn kostbaar congé gekregen. Wat niet wegnam, dat Z.M. af en toe toch nog wel eens te Utrecht kwam logeeren, soms zelfs weken achtereen. Reeds negen dagen nadat hij van residentie verwisseld was, n.l. ter gelegenheid ²⁾ van de eerste „algemeene openbare tentoonstelling van de voortbrengselen der volksvlijt en daarmede verbonden markt van binnenlandsche verwerkte goederen” — de heer Evers heeft deze industrieele demonstratie eens de „eerste Hollandsche Jaarbeurs” genoemd — was de koning alweer in Utrecht terug, vergezeld van zijn trouwen kameraad *Tiel*. Toen moet zich in het *ci-devant* paleis het volgende pijnlijke voorval hebben afgespeeld, in welke kleine vaderlandsche geschiedenis *Tiel* de hoofdrol vervulde, terwijl de koning zich, evenals in de groote Vaderlandsche Geschiedenis, slechts een taak op het tweede plan toebedeeld zag.

Na het middag-bezoek aan de Nationale Tentoonstelling — was reeds toen het officieele bezoeken van een tentoonstelling een hondenbaantje, dat *Tiel* per se van de partij moest zijn? — had in de groote audientiezaal van het paleis een receptie plaats. De koning ontving, ook dit in aanwezigheid van *Tiel*, de Stichtsche autoriteiten, die Z.M. kwamen complimenteeren met de zeer voor-spoedige geboorte van een koningszoon, die eenmaal als Napoleon III een keizerskroon zou te dragen krijgen. Het schijnt bij deze audientie, hoewel er nog al stof voor conversatie moet zijn geweest ³⁾, bar vervelend toegegaan te zijn. *Tiel* althans verloor dermate zijn hoofsche zelfbeheersching en geduld, dat hij heimelijk, volkomen in strijd met het in Januari 1808 verschenen Wetboek der Hofgebruiken, het gelukwenschend gezelschap den rug toekeerde en aangelokt door zekere voor hondenneuzen verleidelijke geuren, met snelle, viervoetige schreden henenvlood naar de vertrekken van den „Service de la Bouche et de la Chambre”, welke, den inwendigen mensch dienende, dienstruimten aan de zijde der Wittevrouwenstraat gelegen waren. De plotselinge nadering van den hoogen gunsteling des konings verwekte in dit paleisgedeelte een ongekende consternatie en, zooals mijn zegsman, die alles met eigen oogen gezien heeft, beweert ⁴⁾: „dès que les enfans de Comus ⁵⁾ l’aperçoivent, tous, presque bonnet bas, s’empressent de lui être

agréables". De lekkerste beetjes werden hem aanstonds voorgezet en *Tiel* liet zich waarlijk en waardiglijk niet onbetuigd. Na zich minzaam met de verschillende plats du jour te hebben onderhouden, maakte ten slotte *Tiel* aanstalten tot vertrek. „Bien pansé" zooals zijn biograaf, die zich „un auditeur" noemt, het onnoodig grof uitgedrukt. Maar o-la-la — daar ziet *Tiel* in een vuilnisemmer een bot liggen, in dusdanige door menschenlijke denture reeds aftandschen staat gebracht, dat het zelfs een straatmadeliefje van *Tiel's* ras en type onwaardig was geworden. Plotseling echter treedt de herinnering aan zijn Tielsche huis-, tuin- en keukenjeugd in verhoogde werking; een wilde hartstocht om juist *dat* bot, — „que le dernier des barbets aurait dédaigné", verklaart de berichtgever uitdukkelijk — te bezitten maakt zich van *Tiel* meester. Het geheele goed-gemutste keukenpersoneel schiet ijlings toe om 's koning gunsteling van een faux pas te weerhouden. Maar bij hovelingen gelukt dit slechts zelden. Het gewone gevolg effectueerde zich ook hier: *Tiel* werd boos, la colère le rend imprudent en de schamele murgpijp schoot schielijk in *Tiel's* verkeerde keelgat. *Tiel*, met een „silver spoon in the mouth" geboren, dreigde met een aller-ordinairst bot in zijn keel te sterven. Niet Leiden, ditmaal was Utrecht in last.

Alle keuken-dignitarissen snelden te hulp, maar géén durfde, schoon alle lange messen droegen, een chirurgisch ingrijpen aan. Gelukkig passeerde, in vol hof-ornaat, de prefet du palais — volgens Garnier: van Asbeek, wat wel van Asbeck zal moeten zijn — de plek, waar *Tiel* meer en meer blijk gaf voornemens te zijn het tijdelijke met het eeuwige te gaan verwisselen. In één oogwenk overzag de prefect den toestand, greep het lijdende voorwerp en deponeerde het in een der salons, waar een aantal hovelingen zich, dienstdoende, duchtig stond te vervelen. Onmiddellijk veranderde het hof van koning Lodelijk in een cour du roi Pétaud. Alles zette zich in beweging, men liep langs elkaar heen, er werd bevolen en gelast — maar niemand stak een hand uit. En toen naderde het oogenblik, dat de koning — zooals ik reeds zeide, ook bij deze gelegenheid weer op het tweede plan — ingrijpen kon: hij geeft onmiddellijk bevel zijn eersten chirurgijn, Dr. Giraud, ter assistentie van *Tiel* te roepen.

Deze verschijnt, in de veronderstelling, dat het den koning zelf geldt, met bekwamen spoed. Men verwijst hem naar den zieltogenden hond. Maar in plaats van zijn bekwaamheid aan te wenden om *Tiel* — hoe dan ook — uit zijn lijden te helpen, verklaart hij in *dit* geval, waar het geen tweebeenig schepsel gold, géén been te zien en *weigert* voor het aangezicht des konings zijn wetenschap, ten bate der lijdende *menschheid* verworven, te grabbel te gooien aan een *hond* — al is deze dan ook, méér dan eenig mensch, l'ami du roi. Giraud — mijn zegsman noemt hem „le

chirurgien limousin, franc et *un peu* rustre" — v e r d w e e n.

Tiel's benarde toestand verergerde à la minute.

Toen had de dienstdoende kamerheer Fornier Montcazals een helder moment: hij herinnerde zich, dat ook de hof-tandarts zich in het gevolg des konings — waar een gevolg al niet goed voor is? — ten paleize bevond. „Chez un seigneur dont il réparait la bouche”, zooals Garnier meldt. Hem, den tandarts Angelo de Vergani, een Italiaan, te laten roepen, hem onmiddellijk daarop te zien toesnellen, is het werk van één oogenblik. „Sans dolor” — zooals Garnier tracht Italiaansch te schrijven — verwijderde Vergani het bot uit *Tiel's* pijnlijke keelgat. *Tiel*, le bien-aimé *Tiel*, was gered.

* * *

En nu de gevolgen van dit voorval — want dergelijke gebeurtenissen hebben altijd gevolgen? Dr. Giraud verloor zien-deroogen de gunst des konings en moest spoedig naar Frankrijk terugkeeren. Il signor Vergani daarentegen kreeg in korten tijd een reuzepraktijk — alle kaken en kinnebakken van het Hof werden hem ter restauratie toevertrouwd — en hij zou, dank zij *Tiel's* en des konings gunst, in korten tijd een rijk man zijn geworden, ware hij niet dusdanig als econoom te kort geschoten, dat hij door trustvorming van zijn schuldeischers, spoedig in een Hollandsche gevangenis terecht was gekomen, waaruit hij eerst werd losgelaten, nadat koning Lodewijk zijn schulden had betaald.

En *Tiel*? zal men vragen; hoe is het hèm vergaan? Hij bleef, den bekenden hondentrouw waardig, fidèle au roy jusques à porter la besace des konings — welke bedelnap trouwens nog behoorlijk gevuld was, toen koning Lodewijk, na afstand van den troon gedaan te hebben, in den nacht van 2 op 3 Juli 1810 den Haarlemmerhout verliet om voor goed Holland den koninklijken rug toe te keeren. Tot het kleine gezelschap, dat den ex-koning vergezelde, behoorde ook *Tiel*, „l'inséparable compagnon de son malheureux maître”. Het lot des konings schijnt hem echter na vier en twintig uren reeds te zwaar te dragen geweest te zijn. *Tiel* eindigde „ergens” tusschen Naarden en Dresden zijn carrière aan het hof van Holland, zooals hij haar begonnen was: met een sprong. Ditmaal echter *uit 's* konings reiskoets. Onder de wielen van het koninklijke voertuig werd hij gekrààkt. „Ecrasé, zegt Garnier, die ook alles gehóórd schijnt te hebben, „par la voiture même du roi, tandis que les chevaux couraient à toute bride”. Het ongeluk gebeurde op den avond van den tweeden reisdag en „ajouta — ook als weinig gelukkig voorteeiken — beaucoup encore à la douleur du roi”.

Géén historisch onderzoek heeft nog kunnen uitmaken, wàt koning Louis Bonaparte op den duur méér heeft betreurd: het gemis van zijn hof dan wel dat van zijn hond. W. G. v. R.

1) „Uit de Gedenkschriften van een voornaam Nederlandsch beambte”, medegedeeld door Mr. H. van A. (Mr. H. van Appeltern, ps. van A. W. Engelen), Tiel 1882, blz. 247.

2) Deze tentoonstelling — zie G. A. Evers „Utrecht als Koninklijke Residentie”, Utrecht 1941 — werd van 19 April tot 12 Mei 1808 gehouden in het stadhuis, het auditorium der academie en het vendutiehuis (restant Mariakerk) aan de Mariaplaats. De daaraan verbonden tiendaagsche nationale markt in de kloostergang van den Dom ving op 2 Mei aan. De koning, die sinds 20 April in Amsterdam was, bezocht de tentoonstelling op 29 April 1808, overnachtte ten paleize te Utrecht en keerde den volgenden dag naar Amsterdam terug.

3) Bij deze gelegenheid moet 's konings chirurgijn Dr. Giraud, die ook in deze hondengeschiedenis een rol speelt, zich hebben laten ontvallen: „Les reines ont le droit d'accoucher avant terme; elles ne comptent jamais comme d'autres”. Mémoires de la Reine Hortense, publiés par le Prince Napoleon, Paris 1927, II blz. 3.

4) „La Cour de Hollande sous le règne de Louis Bonaparte” par un auditeur. Paris 1823. De „auditeur” was A. Garnier, die zijn boek ten geleide gaf het motto: „j'ai vu ce que j'ai écrit”.

5) Comus, volgens Larousse: „dieu, qui présidait aux plaisirs de la table, chez les Grecs”.

KLEINE MEDEDEELINGEN.

De Benedictijnen, Carmelieten en Jesuïeten in Utrecht. — Het onlangs verschenen derde deel van het *Monasticon Batavum (Verhandelingen der Nederlandsche akademie van wetenschappen, afd. Letterkunde N. R. dl. XLV-1942)* bevat de beschrijving der kloosterinstellingen in Nederland van vóór het jaar 1813, waarin de regel van St. Benedictus werd nageleefd en verder van de kloosters der **Carmelieten** en **Jesuïeten**. Evenals van de vorige deelen (zie dit Maandblad XVI-1941, blz. 83, en XVII-1942, blz. 56) zijn dr. Schoengens aantekeningen van dit deel ook door dr. P. C. Boeren, met voorlichting van verscheidene andere deskundigen, voor de pers gereed gemaakt.

Voor zoover de provincie Utrecht aangaat, bevat het gegevens — korte geschiedenis met bron- en literatuurvermeldingen — van 2 instellingen te Amersfoort (Carmelieten en Jesuïeten),

1 te Culemborg (J.), 1 te Langbroek (J.), 1 te Leusden (Benedictijnen), 1 te Schalkwijk (Cisterciënsers=Benedictijnen), 13 te Utrecht (B., Cist., Karthuizers=B., C en J.), 1 te Wijk bij Duurstede (J.) en 1 te Zeist (Cist.).
E.

De Franciscanen in Utrecht. — Een werk als het *Monasticon Batavum* kan moeilijk volledig zijn, omdat de gegevens over een bijna onafzienbaar gebied verspreid en in tal van verzamelingen verscholen liggen. Onwillekeurig zal zelfs den meest-ervaren bewerker veel ontgaan. Slechts door aanhoudende samenwerking, door regelmatige aanwijzing van vondsten zal het op den duur gelukken de volledigheid te benaderen. Zodoende heeft p. David de Kok o. f. m. een supplement op het eerste deel, dat indertijd in dit Maandblad (XVI-1941, blz. 83) werd aangekondigd, laten